

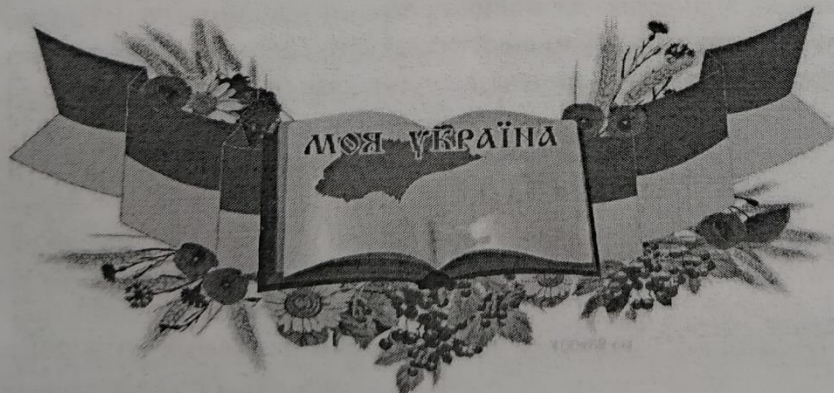
Міністерство освіти і науки України
Національний університет водного господарства та
природокористування

ГОТУЄМОСЯ ДО ЗНО

*МИРОСЛАВА ЯКИМЧУК
НАТАЛІЯ ДІДЕНКО*

**МОДУЛЬНИЙ КУРС З
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ
СЛУХАЧІВ ПІДГОТОВЧИХ
КУРСІВ**

Навчальний посібник

Рівне – 2021

УДК 81.161.2(075)

Я45

Рецензенти:

Овсієнко Л. М., д.пед.н., професор кафедри української мови Інституту філології Київського університету імені Бориса Грінченка, м. Київ;

Шийка С. В., к.філол.н., доцент кафедри українознавства Національного університету водного господарства та природокористування, м. Рівне;

Кочубей А. В., к.пед.н., доцент, доцент кафедри суспільних дисциплін Національного університету водного господарства та природокористування, м. Рівне.

Рекомендовано вченою радою Національного університету водного господарства та природокористування.

Протокол № 3 від 26 березня 2021 р.

Якимчук М. Ю., Діденко Н. М.

Я45 Модульний курс з української мови для слухачів підготовчих курсів : навч. посіб. Рівне : НУВГП, 2021. – 181 с.

ISBN 978-966-327-504-8

Навчальний посібник має теоретичне спрямування. Увесь матеріал проструктуровано за п'ятьма модулями, які охоплюють усі необхідні теми для підготовки до ЗНО з української мови. Теоретичний матеріал подано систематизовано, послідовно, логічно вмотивовано, відповідно до чинної програми зовнішнього незалежного оцінювання з української мови і літератури. Для учнів шкіл, слухачів підготовчого відділення, студентів вищих навчальних закладів.

УДК 81.161.2(075)

ISBN 978-966-327-504-8

© М. Ю. Якимчук,
Н. М. Діденко, 2021
© Національний університет
водного господарства та
природокористування, 2021

ВСТУП

У навчальному посібнику відповідно до робочої програми навчальної дисципліни «Українська мова та література» для слухачів підготовчих курсів підготовчого відділення подано основний теоретичний матеріал.

Мета – повторити, узагальнити й систематизувати знання з української мови, оволодіти навичками виконання тестових завдань різної складності та методикою написання власного висловлювання. Допомогти слухачам курсів підготуватися до ЗНО. Виробити міцні орфографічні та пунктуаційні навички.

У результаті вивчення дисципліни «Українська мова» слухачі підготовчих курсів повинні **знати**:

- мовні явища й закономірності, правила орфографії та пунктуації;

- зміст лінгвістичних понять і термінів;
- мовні одиниці та особливості їх функціонування.

Вміти:

- розпізнавати мовні явища й закономірності;
- створювати власні висловлювання, чітко формулюючи тезу, наводячи переконливі аргументи, використовуючи власний лексичний арсенал;
- оформлювати письмове мовлення відповідно до орфографічних, граматичних і пунктуаційних норм української мови;
- застосовувати знання з фонетики, лексики, фразеології, морфеміки, словотвору, морфології, синтаксису та лінгвістики тексту в практичних ситуаціях;
- розуміти фактичний зміст, причинно-наслідкові зв'язки, тему, основну думку та виражально-зображувальні засоби прочитаного тексту;
- оцінювати мовлення з погляду дотримання основних орфоепічних, лексичних, морфологічних, синтаксичних норм української мови;

- створювати власні висловлювання;
- оцінювати письмові висловлювання з погляду мовного оформлення й ефективності досягнення поставлених комунікативних завдань;
- відрізняти випадки правильного використання мовних засобів від помилкових тощо.

Матеріал, що входить до посібника, допоможе перевірити повноту засвоєння навчальної програми та рівень сформованості у слухачів підготовчих курсів мовної компетенції.

Готуючись до вступу у вищі навчальні заклади, абітурієнти повинні усвідомлювати, що знання української мови належать до найважливіших цінностей людини, які є підґрунтям у формуванні мовної особистості.

ОСНОВНІ ВИМОГИ ДО ПІДГОТОВКИ ВСТУПНИКІВ

ВИМОГИ ДО РІВНЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ПІДГОТОВКИ ВСТУПНИКІВ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Абітурієнти повинні:

- **знати** зміст мовних понять і термінів;
- **розпізнавати** мовні явища й закономірності;
- **групувати** та класифікувати вивчені мовні явища;
- **визначати** істотні ознаки мовних явищ;
- **розуміти** значення й особливості функціонування мовних одиниць;
- **установлювати** причинно-наслідкові зв'язки мовних явищ;
- **застосовувати** знання з фонетики, лексики, фразеології, морфеміки, словотвору, морфології, синтаксису та лінгвістики тексту в практичних ситуаціях;
- **розуміти** фактичний зміст, причинно-наслідкові зв'язки, тему, основну думку та виражально-зображувальні засоби прочитаного тексту;
- **оцінювати** мовлення з погляду дотримання основних орфоепічних, лексичних, морфологічних, синтаксичних норм української мови;
- **оцінювати** письмові висловлювання з погляду мовного оформлення й ефективності досягнення поставлених комунікативних завдань;
- **відрізняти** випадки правильного використання мовних засобів від помилкових;
- **створювати** власні висловлення, чітко формулюючи тезу, наводячи переконливі аргументи, використовуючи доречні приклади, логічно й послідовно викладаючи думки та формулюючи відповідні висновки;

• **використовувати** різноманітні виражальні засоби, граматичні конструкції, лексичне і фразеологічне багатство української мови в процесі спілкування для оптимального досягнення мети спілкування;

• **оформлювати** письмове мовлення відповідно до орфографічних, граматичних і пунктуаційних норм української мови.

Абітурієнти повинні володіти такими навичками та вміннями з української мови:

- говорити українською мовою з дотриманням правил літературної вимови;

- грамотно й охайно писати;

- виразно читати та наводити приклади;

- застосовувати теоретичні знання до конкретного мовного матеріалу;

- знаходити й обґрунтовувати орфограми та пунктограми;

- пояснювати фонетичні, лексичні, морфологічні, синтаксичні явища у прикладах;

- правильно ставити і пояснювати розділові знаки;

- правильно писати ділові папери;

- створювати та редагувати власний текст.

МОДУЛЬ I

ФОНЕТИКА. ГРАФІКА. ОРФОЕПІЯ. ОРФОГРАФІЯ

*Якщо з українською мовою
В тебе, друже, не все гаразд,
Не вважай її примусовою, полюби, як весною ряс,
Примусова тим, хто цурається,
А хто любить, той легко вчить,
Все, як пишеться, вимовляється,
Все, як пісні, у ній звучить.*

Дмитро Білоус

Тема 1

Фонетика як розділ мовознавчої науки про звуковий склад мови

План

1. Алфавіт. Наголос. Співвідношення звуків і букв
2. Основні випадки уподібнення приголосних звуків
3. Спрощення в групах приголосних
4. Основні випадки чергування *у-в, і-й*
5. Правопис літер, що позначають ненаголошені голосні [e], [u], [o] в коренях слів

1. Алфавіт. Наголос

Алфавіт – це сукупність букв певної мови, які розміщені в усталеному порядку. Підґрунтям українського алфавіту стало старослов'янське кириличне письмо. Зазначимо, що форма букв, найбільш схожих до сучасних встановилася в XVII ст., проте склад букв остаточно сформувався на початку XX ст.

Розташування букв в алфавіті традиційне (складається з 33 букв), яке потрібно просто запам'ятати.

А а	Б б	В в	Г г	Ґ ґ
Д д	Е е	Є є	Ж ж	З з
И и	І і	Ї ї	Й й	К к
Л л	М м	Н н	О о	П п
Р р	С с	Т т	У у	Ф ф
Х х	Ц ц	Ч ч	Ш ш	Щ щ
Ь ь	Ю ю	Я я		

Пригадайте! Чорним кольором виділено приголосні букви, а червоним – голосні (їх є 10 а, о, у, е, и, і, я, ю, є, ї, а от голосних звуків – 6 [а], [у], [е], [і], [о], [и]).

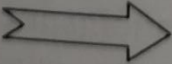

Наголос – це основна ознака голосних звуків, яка виявляється лише в слові. В українській мові він вільний і рухомий, тобто може падати на будь-який склад і під час зміни форми слова пересуватися: *казати - кажеш - кажу*.

Система наголошування – складна, тому в складних випадках слід звертатися до словників. Деякі складні випадки наголошення слів див. у додатку А.

Співвідношення звуків і букв

В українській мові більшість бук позначають один звук, проте є букви, які позначають два звуки, як-от:

щ – [ш] і [ч] завжди
ї – [й] та [і] два звуки
я, ю, є – [й] та [а], [й] та [у], [й] та [е], але якщо ці
букви стоять:

- на початку слова: *явір* [йав'ір], *юнга* [йунга], *енот* [йенот];
- після букви, що позначає голосний звук: *лояльний* [лойал'ни'й], *твою* [тво'йу], *палає* [палайе];
- після апострофа: *в'яне* [вйане], *в'юн* [вйун], *б'є* [бйе];
- після м'якого знака: *порт'єра* [порт'йєра];
- я, ю, є – [а], [у], [е]**, якщо їх вжито для позначення м'якості або пом'якшення попереднього приголосного: *бур'як* [бур'ак], *тьмянний* [т'м'ани'й];
- дж, дз – [д] і [ж], [д] і [з]**, якщо належать до різних морфем: *підземелля* [п'ідзе'мел':а];
- дж, дз – [дж], [дз]**, якщо належать до однієї морфемі: *бджола* [б дж о л а], *дзвони* [дз в о н и].
- ь – є буквою, але НЕ є звуком.**

2. Основні випадки уподібнення приголосних звуків

1. Дзвінкі приголосні не оглушуються, тобто не змінюються: *діжка* [д'іжка].

Винятки: *легко, вогко, кігті, нігті, дьогтю*, де дзвінкий [з] міняється на глухий [х]: *легко* [л'єхко], *вогко* [вохко], *кігті* [к'іхт'і], *нігті* [н'іхт'і], *дьогтю* [д'охт'у].

Пригадайте! Дзвінки та глухі приголосні складають пари, їх варто запам'ятати:

дзвінкі	б	д	дж	дз	ж	з	г	г	–
глухі	п	т	ч	ц	ш	с	х	к	ф

Глухі приголосні легко запам'ятати – *Усе це кафе «Птаха і чаша»*. Зауважте, що у завданнях ЗНО, де необхідно знайти глухі чи дзвінкі приголосні, сонорні вважаються дзвінкими. Сонорні – *Ми винили рій*.

2. Глухі приголосні перед дзвінкими стають дзвінкими: *футбол* [фудбóл].

3. Приголосний *з* у префіксах *з-*, *роз-*, *без-*, *через-* перед глухими переходить у [с]. Наприклад, *розповісти* [роспо'в'істи]

4. Приголосні: *д, т, з, с, ц, л, н* + *дз* (*Де Ти З'їСи Ці ЛиНи*) перед м'якими або пом'якшеними приголосними стають м'якими (позначаються рисою вгорі після звука): *радість* [рад'іс't'].
Пригадайте! [й] завжди є м'яким, але в транскрипції це ми не позначаємо. Деякі приголосні можуть бути напівпом'якшеними (позначається комою вгорі після звука) у випадку, якщо вони стоять перед [i], або [я], [ю], [є] (без апострофа), а саме:

губні: [б'], [п'], [в'], [м'], [ф'],

глотковий [г'],

задньоязикові [х'], [г'], [к'],

шиплячі [ж'], [ш'], [дж'], [ч']

5. Складні випадки уподібнення

Орфографічний запис	Вимова	Приклад
-ться	[ц': а]	Вмивається [в м и ^е в а й е ц':а]
-шся	[с': а]	журишся [жури ^{с'} :а]
-жці	[з' ц' і]	Мережці [м е ^н р ез'ц'і]
-шці	[с' ц' і]	Ромашці [р о м а с'ц'і]
-жся	[з' с' а]	розважся [р о з в а ^{з'} с' а]
-чці, -тці	[ц' : і]	квіточці [к в'і т о ц':і]
-чся	[ц'с'а]	скалічся – [скаліц'с'а]
-тч-	[ч :]	Вітчизна [в'іч:изна]
-зш-, -сш-	[ш :]	залізши [з а л'і ш: и]
зж-	[ж :]	зжати [ж:ати]

Пригадайте! У ненаголошеній позиції голосні [e], [и] уподібнюються [e^н], [и^н]: [в е^н с н а].

[o] в ненаголошеній позиції уподібнюється [oʲ], якщо наступний склад з наголошеним [y] або [i]: [zoʲзул'а], [koʲл'іс].

3. Спрощення в групах приголосних

Інколи у випадку словотворення або його змінюванні виникає збіг приголосних звуків, який важкий для вимови. Тому в процесі мовлення відбувається випадання одного звуку, здебільшого середнього, яке називається *спрощенням*.

У сучасній українській мові спрощення спостерігається в таких групах приголосних:

–ждн–, –здн–, –стл–, –стн–: *тиждень* – *тижня*, *виїздити* – *виїзний*, *лестоці* – *улесливий*, *честь* – *чесний*.

Винятки: зап'ястий, кістлявий, пестливий, хвастливий, хворостняк, шістнадцять.

Запам'ятайте! у прикметниках, утворених від іменників іншомовного походження з кінцевим –ст, літера **т** у групі приголосних –стн– зберігається, хоч відповідний звук **і** не вимовляється: *баласт* – *баластний*, *компост* – *компостний*, *контраст* – *контрастний*, *форпост* – *форпостний*.

Аналогічно не вимовляється приголосний **т** у прикметниках, утворених за допомоги суфікса –ськ–, –ст– від іменників іншомовного походження: *студент* – *студентський*, *інтелігент* – *інтелігентський*, *турист* – *туристський*, *агент* – *агентство*.

–зкн–, –скн– випадає **к** при творенні дієслів із суфіксом –ну–: *бризк* – *бризнути*, *брязк* – *брязнути*, *тріск* – *тріснути*, але *випуск* – *випускний*; –шчк–: *дощок* – *дошка*, *зморщок* – *зморшка*; –слн– : *масло* – *масний*, *ремесло* – *ремісник*.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Авраменко О., Блажко М. Українська мова та література : довідник. Завдання в тестовій формі. К., 2015. 560 с.

2. Бодик О., Рудакова Т. Сучасна українська літературна мова. Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія : навч. посіб. К. : Центр учбової літератури, 2011. 416 с.

3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / В. М. Білоножко та ін. К. : Дніпро, 2009. 1332 с.

4. Діденко Н. М. Тестові завдання до ЗНО. Орфографія. Спрощення в групах приголосних. *Українська мова й література в школах України* : щомісячний науково-методичний та літературно-мистецький журнал. 2018. № 7-8, С. 54–59.

5. Діденко Н. М. Українська мова для ОКР «Молодший спеціаліст» [1курс] : Наказ від 30 червня 2016 р. № 347. К. : Київський ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. URL: <http://e-learning.kubg.edu.ua/course/view.php?id=2505> (дата звернення: 20.03.2021).

6. Сучасна українська літературна мова : навч. посіб. / Караман С., Караман О., Плющ М. та ін. К. : Літера, 2011. 560 с.

7. Лисенко А., Дорошенко С., Ісаєнко Т. Українська мова (за професійним спрямуванням) : навч. посіб. К., 2015.

8. Малевич Л., Кочубей А. Українська мова (за професійним спрямуванням) : інтерактивний комплекс навчально-методичного забезпечення. Рівне : НУВГП, 2008. 95 с.

9. Мацько Л., Сидоренко О., Мацько О. Стилістика української мови : підручник. К. : Вища шк., 2003. 462 с.

21. Ющук І. Уроки української мови (підготовка до зовнішнього незалежного оцінювання). К. : Видавничий дім «Освіта», 2009. 184 с.

22. Якимчук М. Українська мова 11 клас для роботи з лінгвістично обдарованими учнями : навч.-метод. посіб. Рівне, 2014. 177 с

23. Якимчук М., Кочубей А. Навчально-методичний посібник до самостійного вивчення дисципліни «Українська мова» для лінгвістично обдарованих абітурієнтів (слухачів вечірніх курсів) відділення довузівської підготовки НУВГП. Рівне, 2014. 153 с.

Навчальне видання

Якимчук Мирослава Юрїївна
Діденко Наталія Миколаївна

МОДУЛЬНИЙ КУРС З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ СЛУХАЧІВ ПІДГОТОВЧИХ КУРСІВ

Навчальний посібник

Технічний редактор

Г.Ф. Сімчук

Видавець і виготовлювач
Національний університет
водного господарства та природокористування
вул. Соборна, 11, м. Рівне, 33028.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції РВ № 31 від 20.04.2005 р.